

चलनविषयक धोरण (Monetary Policy)

चलनविषयक धोरण म्हणजे बाजारातील पैशाच्या पुरवठ्यावर नियंत्रण आणि नियमन करणे. सोप्या भाषेत सांगायचे तर, जेव्हा बाजारात जास्त पैसा वाढतो, तेव्हा त्याचे प्रमाण कमी करणे आणि पैशाचे प्रमाण कमी झाल्यास बाजारात पैशाचे प्रमाण वाढवण्यासाठी प्रयत्न करणे, यालाच मौद्रिक धोरण असे म्हटले जाते. हे धोरण भारतीय रिझर्व्ह बँक (RBI) विविध साधनांचा वापर करून राबवते, ज्याचा मुख्य उद्देश किंमत स्थिरता (महागाई नियंत्रण) आणि आर्थिक वाढ राखणे हा असतो.

रेपो दर (Repo Rate)

रेपो दर हा तो व्याजदर आहे, ज्यावर भारतीय रिझर्व्ह बँक (RBI) देशातील इतर बँकांना अल्पकालीन कर्ज देते. बँका त्यांच्या तात्पुरत्या निधीच्या गरजेसाठी आरबीआयकडून पैसे घेतात आणि त्यासाठी रेपो दराने व्याज देतात. हा दर आरबीआयच्या चलनविषयक धोरणाचा एक महत्वाचा भाग आहे.

रेपो दराचा व्यक्ती आणि गुंतवणुकीवर परिणाम:

रेपो दरातील बदलांचा व्यक्ती आणि गुंतवणुकीवर थेट परिणाम होतो:

1. व्यक्तींवर परिणाम:

* कर्जाचे व्याजदर (EMI):

* **रेपो दर वाढल्यास:** जेव्हा रेपो दर वाढतो, तेव्हा बँकांना आरबीआयकडून जास्त दराने कर्ज मिळते. याचा थेट परिणाम बँकांकडून दिल्या जाणाऱ्या गृहकर्ज, वाहन कर्ज, वैयक्तिक कर्ज इत्यादींच्या व्याजदरांवर होतो. बँका त्यांचे व्याजदर वाढवतात, ज्यामुळे कर्जदारांचे मासिक हप्ते (EMI) वाढतात.

* **रेपो दर कमी झाल्यास:** जेव्हा रेपो दर कमी होतो, तेव्हा बँकांना आरबीआयकडून स्वस्त दरात कर्ज मिळते. यामुळे बँका सामान्यतः त्यांचे कर्ज व्याजदर कमी करतात, ज्यामुळे कर्जदारांचे EMI कमी होतात आणि लोकांना नवीन कर्ज घेण्यासाठी प्रोत्साहन मिळते.

* बचत आणि ठेवीवरील व्याजदर (Fixed Deposits):

* **रेपो दर वाढल्यास:** रेपो दर वाढल्याने बँकांना जास्त व्याजदर द्यावे लागतात, त्यामुळे त्या सामान्यतः मुदत ठेवीवरील (Fixed Deposits - FD) व्याजदर वाढवतात. यामुळे ठेवीदारांना चांगला परतावा मिळतो आणि ते बचत करण्यास प्रवृत्त होतात.

* **रेपो दर कमी झाल्यास:** रेपो दर कमी झाल्यास, बँका मुदत ठेवीवरील व्याजदर कमी करतात. यामुळे ठेवीदारांना मिळणारा परतावा कमी होतो आणि लोक इतर गुंतवणुकीच्या पर्यायांचा विचार करतात.

*** खर्च करण्याची क्षमता:**

*** रेपो दर वाढल्यास:** कर्ज महाग झाल्याने लोकांची खर्च करण्याची क्षमता कमी होते, कारण त्यांना कर्जाच्या हप्त्यांमध्ये जास्त पैसे द्यावे लागतात.

*** रेपो दर कमी झाल्यास:** कर्ज स्वस्त झाल्याने लोकांची खर्च करण्याची क्षमता वाढते, ज्यामुळे मागणी वाढते.

2. गुंतवणुकीवर परिणाम:

*** शेअर बाजार (Stock Market):**

*** रेपो दर वाढल्यास:** वाढलेल्या रेपो दरामुळे कंपन्यांना कर्ज घेणे महाग होते, ज्यामुळे त्यांचा नफा कमी होऊ शकतो. तसेच, लोकांना बचत योजनांमध्ये (जसे की FD) चांगला परतावा मिळत असल्याने ते शेअर बाजारात गुंतवणूक करण्याऐवजी सुरक्षित गुंतवणुकीला प्राधान्य देतात. यामुळे शेअर बाजारात घसरण दिसून येते.

*** रेपो दर कमी झाल्यास:** रेपो दर कमी झाल्याने कंपन्यांना स्वस्त दरात कर्ज मिळते, ज्यामुळे त्यांच्या विस्तारासाठी आणि गुंतवणुकीसाठी निधी उपलब्ध होतो. तसेच, FD वरील परतावा कमी झाल्याने गुंतवणूकदार शेअर बाजाराकडे वळतात. यामुळे शेअर बाजारात तेजी येते.

*** मालमत्ता बाजार (Real Estate):**

*** रेपो दर वाढल्यास:** गृहकर्ज महाग झाल्याने घरांची खरेदी कमी होते, ज्यामुळे मालमत्ता बाजारात मंदी येऊ शकते.

*** रेपो दर कमी झाल्यास:** गृहकर्ज स्वस्त झाल्याने घरांची खरेदी वाढते, ज्यामुळे मालमत्ता बाजारात तेजी येते.

*** कर्जरोखे/बॉण्ड्स (Bonds):**

*** रेपो दर वाढल्यास:** रेपो दरातील वाढीमुळे नवीन कर्जरोख्यांवरील व्याजदर वाढतात, ज्यामुळे जुन्या कमी व्याजदराच्या कर्जरोख्यांचे मूल्य कमी होते.

*** रेपो दर कमी झाल्यास:** रेपो दर कमी झाल्याने नवीन कर्जरोख्यांवरील व्याजदर कमी होतात, ज्यामुळे जुन्या जास्त व्याजदराच्या कर्जरोख्यांचे मूल्य वाढते.

अर्थव्यवस्थेवर परिणाम (Impact on Economy):

चलनविषयक धोरण आणि रेपो दराचे अर्थव्यवस्थेवर व्यापक परिणाम होतात:

* महागाई नियंत्रण (Inflation Control):

* **रेपो दर वाढवून:** जेव्हा महागाई वाढते (वस्तू आणि सेवांच्या किमती वाढतात), तेव्हा आरबीआय रेपो दर वाढवते. यामुळे बाजारात पैशाचा पुरवठा कमी होतो, कर्ज महाग होतात, लोकांची खरेदी क्षमता कमी होते आणि मागणी घटते. परिणामी, महागाई नियंत्रणात येते.

* **रेपो दर कमी करून:** जेव्हा महागाई नियंत्रणात असते आणि आर्थिक वाढीला चालना द्यायची असते, तेव्हा आरबीआय रेपो दर कमी करते. यामुळे कर्ज स्वस्त होतात, बाजारात पैसा वाढतो, मागणी वाढते आणि आर्थिक विकासाला चालना मिळते.

* आर्थिक वाढ (Economic Growth):

* **रेपो दर कमी करून:** रेपो दर कमी केल्याने उद्योगांना आणि लोकांना स्वस्त दरात कर्ज मिळते, ज्यामुळे गुंतवणूक आणि उपभोग वाढतो. यामुळे उत्पादन वाढते, रोजगार निर्मिती होते आणि एकूणच आर्थिक वाढ होते.

* **रेपो दर वाढवून:** रेपो दर वाढल्याने कर्ज महाग होते, ज्यामुळे गुंतवणूक आणि उपभोग कमी होतो. यामुळे आर्थिक वाढीचा वेग मंदावतो.

* रोजगार निर्मिती (Employment Generation):

* **रेपो दर कमी करून:** जेव्हा आर्थिक वाढीला चालना मिळते, तेव्हा उद्योग अधिक उत्पादन करतात आणि नवीन रोजगार निर्माण होतात.

* **रेपो दर वाढवून:** आर्थिक वाढ मंदावल्यास नवीन रोजगार निर्मितीवर नकारात्मक परिणाम होऊ शकतो आणि बेरोजगारी वाढू शकते.

* पैशाचा पुरवठा (Money Supply):

* **रेपो दर वाढवून:** रेपो दर वाढल्याने बँकांना आरबीआयकडून कर्ज घेणे महाग होते, त्यामुळे त्या कमी कर्ज घेतात आणि बाजारात पैशाचा पुरवठा कमी होतो (तरलता कमी होते).

* **रेपो दर कमी करून:** रेपो दर कमी झाल्याने बँकांना स्वस्त दरात कर्ज मिळते, त्यामुळे त्या अधिक कर्ज घेतात आणि बाजारात पैशाचा पुरवठा वाढतो (तरलता वाढते).

थोडक्यात, रिझर्व्ह बँक ऑफ इंडिया रेपो दराचा वापर करून अर्थव्यवस्थेतील पैशाचा ओघ नियंत्रित करते. महागाई, आर्थिक वाढ आणि बाजारातील तरलता यावर नियंत्रण ठेवण्यासाठी आरबीआय रेपो दरामध्ये बदल करते, ज्याचा थेट आणि दूरगामी परिणाम व्यक्ती, गुंतवणूक आणि संपूर्ण अर्थव्यवस्थेवर होतो.

Source: RBI Portal

Bhushan Ashok Wani
Crescent MFD